

Esmeralda Mustafić**SEMANTIČKI TIPOVI NEKONGRUDENTNOG ATRIBUTA UZ DEADJEKTIVNE IMENICE U SAVREMENOM BOSANSKOM JEZIKU****Sažetak**

Nekongruentni atribut se obično izražava funkcionalno preobraženom sintaksemom koja ne prati gramatičke kategorije roda, broja i padeža upravne supstantivne sintakse. S obzirom na strukturu, sintaksička kategorija nekongruentnog atributa se može podijeliti u tri kategorije: nekongruentni atribut uz konkretne imenice, nekongruentni atribut uz deverbativne imenice i nekongruentni atribut uz deadjektivne imenice. Tema ovog istraživanja je nekongruentni atribut uz deadjektivne imenice. Da bi se stekla jasnija slika o upotrebi nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u bosanskom jeziku, istraživanje je provedeno na korpusu tekstova koji pripadaju trima različitim funkcionalnim stilovima, i to: književnoumjetničkom, žurnalističkom i administrativnom funkcionalnom stilu. Kao korpus književnoumjetničkog funkcionalnog stila korištena su sljedeća djela: Talhe ili Šedrvanski vrt Irfana Horozovića, Ponornica Skendera Kulenovića, Zeleno busenje Edhema Mulabdića, Tvrđava Meše Selimovića i Na drini ćuprija Ive Andrića. Korpus administrativnog stila čine različiti brojevi Službenih novina ZDK. I na kraju, korpus žurnalističkog stila obuhvata izdanja dnevnih novina Dnevni avaz i Oslobođenje. Istraživanjem se došlo do zaključaka o zastupljenosti nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice uopće, o frekventnosti pojavljivanja nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u određenim padežnim značenjima ili o njihovom izostanku u određenim padežima, te na kraju o samoj upotrebi nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u savremenom bosanskom jeziku.

Ključne riječi: nekongruentni atribut, deadjektivna imenica, funkcionalni stil

Uvod

Jedan od zadataka ovog rada je opis nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice. Da bi se to postiglo potrebno je bilo, na prvom mjestu, definirati strukturne tipove nekongruentnog atributa te objasniti proces nominalizacije. Potom je bilo potrebno napraviti semantičku tipologizaciju ovog atributa, tj. objasniti značenja koja ovaj atribut može imati u različitim padežima. Istraživanje je, za potrebe ovog rada, izvršeno kroz iscrpnu analizu korpusa koji pripada trima različitim funkcionalnim stilovima, i to: književnoumjetničkom, administrativnom i žurnalističkom. Sama građa korpusa nije ponudila veliki broj primjera ovog tipa nekongruentnog atributa.

Strukturni tipovi nekongruentnog atributa

Nekongruentni atribut se izražava funkcionalno preobraženom supstantivnim sintaksemom koja ne prati gramatičke oznake roda broja i padeža upravne supstantivne sintakse. S obzirom na svoju strukturu, nekongruentni atributi se mogu podijeliti u tri skupine, i to:

1. nekongruentni atribut uz konkretne imenice
2. nekongruentni atribut uz deverbativne imenice

3. nekongruentni atribut uz deadjektivne imenice

„Nekongruentni atributi uz konkretne imenice nastaju u procesu sintaksičke kondenzacije (tj. preoblike predikativnih struktura u nepredikativne)“ (Jahić – Halilović – Palić, 2000:397). Proces kondenzacije podrazumijeva specifičan sintaksički postupak kada se apstraktni sadržaj predikacije prenosi jednom infinitnom ili nominalnom jezičkom formacijom a ne finitnim predikatskim izrazom (v. Piper, 2005:548). „Rečeničnom kondenzacijom predikatska struktura vrši preobliku u nepredikatsku jedinicu, tj. u jedinicu koja nije glagol u ličnom glagolskom obliku, npr. *knjiga koja je pod pazuhom* → *knjiga pod pazuhom*“ (Jahić – Halilović – Palić, 2000:397).

Nekongruentni atributi uz deverbativne i deadjektivne imenice nastaju u procesu nominalizacije tj. u procesu preoblike verbalnih struktura u nominalne. (v. Jahić – Halilović – Palić, 2000:400). „...veoma je frekventna pojava nominalnih sintaksičkih sredstava kojima se sažimaju rečenični sadržaji. „Jedna se ishodišna rečenica može zavisnim sklapanjem uvrstiti u drugu tako da se njezin glagolski predikat preoblikuje u imenicu. Takva se preoblika zove *nominalizacija* ili *poimeničenje*“ (Katičić, 2002:507). Predrag Piper u *Sintaksi savremenog srpskog jezika* iznosi da su nominalizaciona sredstva jedno od karakterističnih jezičkih obilježja određenih diskursa kao što su politički, novinarski, naučni i pravni diskursi (v. Piper, 2005:555).

U ovakvim sintagmama, gdje su deverbativne i deadjektivne imenice upravnici članovi u službi kondenzatora, zavisni članovi postaju nekongruentni atributi koji pri tom procesu zadržavaju svoje temeljno značenje. Npr. *Došao je ovdje da kupi kuću.* > *Došao je radi kupovine kuće* (v. Jahić – Halilović – Palić, 2000:449).

Nominalizaciji pomoću deadjektivne imenice podliježu klauze s kopulativnim imenskim predikatima čije leksičko jezgro popunjava pridjev, npr.: *Ostajemo ovdje jer je priroda lijepa.* > *Ostajemo ovdje zbog ljepote prirode.* (v. Jahić - Halilović – Palić, 2000:449).

Padežna značenja nekongruentnog atributa

Nekongruentni atribut može imati široko semantičko polje uvjetovano padežnim oblicima u kojima se javlja. U ovom dijelu rada će se dati značenja nekongruentnog atributa koja će se u ostatku rada primijeniti na primjere preuzete iz analiziranog korpusa. „Padežima se, uz njihovu službu u rečenici izražavaju i određena značenja. To su padežna značenja. Ona su jedna od više vrsta gramatičkih značenja. Padežna značenja su, ustvari, oblicima imenskih riječi obilježeni odnosi između predmeta, bića, pojava i drugog u stvarnosti (najšire shvaćenoj)“ (Minović, 1987:119). Pri ovoj analizi će biti prikazani samo zavisni padeži, i to: *genitiv*, *dativ*, *akuzativ*, *instrumental* i *lokativ*. Razlog tome je što nominativ i vokativ ne popunjavaju funkcije nekongruentnog atributa.

Genitiv je padež koji se može upotrebljavati i uz prijedloge i bez prijedloga. Genitiv označava čega se nešto tiče ili na šta se odnosi riječ uz koju on stoji. Kada se nalazi uz imenice, genitiv ima atributsku funkciju, i to funkciju nekongruentnog atributa. Značenja koja on može imati su: *posesivno*, *ablativno*, *kvalitativno*, *partitivno*, *eksplikativno*, *adverbijalnoodredbeno*, *subjekatsko*, *objekatsko*.

Milivoje Minović (1987:130) govori o dativu uz glagole, dok dativ uz imenice svrstava u ostalu upotrebu dativa, navodeći da takva upotreba dativa nije frekventna, a u tom kontekstu se govori o *posesivnom dativu*. „Za temeljno se određenje dativa u gramatičkim priručnicima uglavnom

navode značenja namjene, upravljenosti (Stevanović 1969:344) ili značenje smjera (Maretić 1963:577), značenje cilja – „prema kome ili čemu se kao cilju nešto upućuje“ (Minović 1987:130), zatim, uz ostala, i značenje pripadanja¹ (Brabec – Hraste – Živković 1970:229)“ (Omerović, 2011:91).

Akuzativ je padež za koji se najčešće kaže da je padež objekta. U upotrebi se češće nalazi u adverbnoj poziciji dok su pozicije uz imenske riječi nešto rjeđe. Akuzativ u adnominalnoj poziciji ima atributsku funkciju i značenje cilja, namjene, osobine (*sveska za matematiku, lopta za odbojku, osuđenik na smrt, momak za ženidbu, djevojka za udaju, krevet na rasklapanje*) (v. Minović, 1987:136).

Instrumental je još jedan padež čija je upotreba frekventnija u adverbnoj poziciji, ali se ipak mogu izdvojiti neka osnovna značenja i adnominalnoj poziciji. Značenja koja su najčešće prisutna u supstantivnim nekongruentnim sintagmama su: vremensko, mjesno ili prostorno, kvalitativno, zatim je tu instrumental sredstva, društva i dopune.

Lokativ je padež lokacije. Upotrebljava se samo s prijedlozima. Šira je upotreba u adverbnoj poziciji, ali postoje i značenja u adnominalnoj poziciji, a to su: mjesno značenje, vremensko, načinsko, objekatsko i značenje sredstva.

Semantički tipovi nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u književnoumjetničkom stilu

Korpus književnoumjetničkog stila koji je uključivao pet romana nije ponudio zavidan broj primjera nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice. Primjeri koji jesu pronađeni su primarno u genitivu i lokativu, te će se u nastavku objasniti njihova semantička tipizacija.

Posesivno značenje genitiva je prepoznatljivo u sljedećim primjerima: *Obline jastuka pobacanih u kut ulegnule su se pod toplotom sjene.* (IHT, 14); *...preuzimajući opet svoje pravo i dužnost vodiča.* (IHT, 21).

Objasnidbeno značenje je prisutno u sljedećim primjerima: *Obline jastuka pobacanih u kut ulegnule su se pod toplotom sjene.* (IHT, 14); *...i razlijevala se u opojnosti teške plaveti...* (IHT, 17); *...diveći se ljupkosti malih čipki...* (IHT, 23); *...podsjećalo me na bivše dane, kao ona neizreciva toplina bijele kahve...* (IHT, 25); *U dlanovima mi ostala šiljatost njenih ramena...* (SKP, 270); *...i koprenom na koprenu zastire bjelinu ceste.* (SKP, 280); *...i jurnu suprtnoj obali za čitavu dužinu pruta...* (SKP, 315); *...pritajena je u tvrdoći i sivilu kamena.* (SKP, 333); *...pređe na drugu, blažu ali dužu kosinu konopca...* (SKP, 367); *...a opet uviđao neurednost starijega brata.* (EMZ, 44); *...a u posljednjoj četi pošli i sami zapovjednici i odličnici narodnog ustanka.* (EMZ, 14); *...naslađivale se u krasotama ljetnog obilja...* (EMZ, 180); *A ja sam držao dlan na zategnutoj okruglini trbuha...* (MST, 53); *Smiješna ludost njegove snahe pretvorila se...* (MST, 121); *...i odvuče savršenstvo svijeta koji je bog uredio.* (MST, 144); *...da iskušavaju tvrdoću mosta.* (IAD, 75); *Na kapiji se već osećala svežina noći...* (IAD, 313).

Ablativno značenje je prisutno u primjeru: *Odvratnost od tuče smijeni se u meni...* (SKP, 363). Adverbijalnoodredbeno značenje, tačnije, značenje mjesta, prisutno je u primjeru: *Pruga je išla niz Drinu, onom strminom ispod Mejdana...* (IAD, 259).

¹ Značenje pripadanja ili značenje posesivnosti.

U korpusu nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u lokativu pronađeno je par primjera sa značenjem mjesta: *...dok posmatramo svoju sadašnju i nekadašnju prisutnost po tim tavanima...* (IHT, 24); *Kao fizičku nelagodnost negde u sebi...* (IAD, 25).

Semantički tipovi nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u administrativnom funkcionalnom stilu

Deadjektivne imenice nisu nešto što je svojstveno za administrativni funkcionalni stil. U cijelom korpusu je pronađeno svega desetak primjera nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice i to u genitivu i akuzativu.

U korpusu pronađenih primjera nekongruentnog atributa u genitivu većina ima posesivno značenje: *...propisivanjem visine godišnje takse...* (SN5, 413); *Uvrđuje se visina naknade za rad...* (SN5, 426); *Visinu kredita određuje poslovna banka u zavisnosti od kreditne sposobnosti podnosioca zahtjeva.* (SN7, 677); *Ukupna procjenjena vrijednost javne nabavke...* (SN9, 732); *Daje se saglasnost na visinu školarine...* (SN9, 739).

Uz navedene primjere, prisutan je i jedan primjer ablativnog značenja: *Visinu kredita određuje poslovna banka u zavisnosti od kreditne sposobnosti podnosioca zahtjeva.* (SN7, 677); te jedan primjer sa partitivnim značenjem: *Uvažavajući specifičnosti pojedinih oboljenja...* (SN9, 879).

U korpusu administrativnog funkcionalnog stila pronađena su dva primjera nekongruentnog atributa u akuzativu sa značenjem namjene: *Daje se saglasnost za zaključivanje Ugovora o zajmu...* (SN8, 646); *Daje se saglasnost na visinu školarine...* (SN9, 739).

Semantički tipovi nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice u žurnalističkom funkcionalnom stilu

Nekongruentni atribut uz deadjektivne imenice je i u ovom, kao i u ostalim funkcionalnim stilovima prilično slabo zastupljen. Pronađeno je svega desetak primjera u genitivu, akuzativu i lokativu.

Posesivno značenje u genitivu je zastupljeno i kod nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice, i to u sljedećim primjerima: *Vrijednost ugovora za ovu vrstu posla s PDV-om iznosi...* (DA1, 3); *...ne postoje ustavne garancije za zaštitu nezavisnosti pravosuđa.* (DA2, 9); *...da dobru fotografiju čini dubina ispoljene emocije...* (DA3, 28);

Objasnidbeno značenje je prisutno u sljedećim primjerima: *BiH se sa svojom raznolikošću kultura...* (OS1, 15); *Prihvaćena je informacija o uključenosti djece...* (OS3, 3); *...koji potvrđuje zdravstvenu ispravnost vode...* (OS1, 25); *...zastupljenost žena u politici definitivno jeste mala.* (OS2, 3).

Među pronađenim primjerima nekongruentnog atributa u genitivu je i jedan sa adverbijalnoodredbenim značenjem, i to značenjem načina: *Svako nezadovoljstvo unutar jednog tima mora da se...* (DA2, 11).

Značenje namjene nekongruentnog atributa u akuzativu prisutno je u sljedećem primjeru: *...koji su iskazali spremnost za prijem i učešće...* (OS1, 22).

Nekongruentni atribut u lokativu sa značenjem načina prisutan je u sljedećim primjerima: *Oni koji imaju dijete s poteškoćama u razvoju...* (DA2, 10); *...koji zbog svojih*

urođenih *teškoća u razvoju* teško nalaze... (OS2, 6); *Mislim da bismo uvijek trebali poticati stabilnost u ovom sportu...* (OS3, 37).

Zaključak

Jedan od osnovnih zadataka ovog istraživanja je bio prikaz semantičkih tipova nekongruentnog atributa uz deadjektivne imenice. Da bi se to uspjelo, izvršena je analiza tekstova koji pripadaju korpusima tri različita funkcionalna stila. Odmah na početku istraživanja se moglo ustanoviti da korpus nije ponudio značajan broj primjera ovog tipa atributa zbog čega se mogu iznijeti zaključci o njegovoj upotrebi u savremenom bosanskom jeziku. Književnoumjetnički, žurnalistički i administrativni funkcionalni stil su u velikoj mjeri različiti i prilično zastupljeni u svim sferama života. Smanjena upotreba ovog atributa u ova tri stila govori o njegovoj smanjenoj upotrebi i u savremenom jeziku. S druge strane, kada se govori o semantičkim tipovima tj. značenjima ovog atributa u pojedinim padežima, može se zaključiti da je genitiv padež koji ima najširu upotrebu kada je u pitanju ovaj tip atributa. Osim toga, u genitivu se diferencira najviše padežnih značenja kao što su posesivno, objasnidbeno, ablativno i adverbijalnoodredbeno. Od ostalih zavisnih padeža, pronađeni su primjeri u akuzativu i lokativu. Za ova dva padeža u sva tri funkcionalna stila je pronađen jako mali broj primjera, pa i značenja ne mogu biti raznolika. Sve ovo dovodi i do zaključka da je nekongruentni atribut uz deadjektivne imenice najzastupljeniji u genitivu.

Izvori

1. DA1 – *Dnevni avaz* (2018), godina XXIII, br. 8247, Sarajevo.
2. DA2 – *Dnevni avaz* (2018), godina XXIII, br. 8244, Sarajevo.
3. DA3 – *Dnevni avaz* (2018), godina XXIII, br. 8242, Sarajevo.
4. EMZ – Mulabdić, Edhem (1991), *Zeleno busenje*, Sarajevo, Svjetlost.
5. IAD – Andrić, Ivo (1981), *Na Drini ćuprija*, Sarajevo, Svjetlost.
6. IHT – Horozović, Irfan (2004), *Talhe ili Šedrvanski vrt*, Sarajevo, Civitas.
7. MST – Selimović, Meša (2014), *Tvrđava*, Sarajevo, Connectum.
8. OS1 – *Oslobođenje* (2018), godina LXXIV, br. 25.732, Sarajevo.
9. OS2 – *Oslobođenje* (2018), godina LXXIV, br. 25. 731, Sarajevo.
10. OS3 – *Oslobođenje* (2018), godina LXXIV, br. 25. 728, Sarajevo.
11. SKP – Kulenović, Skender (1991), *Ponornica*, Sarajevo, Svjetlost.
12. SN5 – *Službene novine Zeničko-dobojskog kantona* (2018), godina XXIII, br. 5, Zenica.
13. SN6 – *Službene novine Zeničko-dobojskog kantona* (2018), godina XXIII, br. 6, Zenica.
14. SN7 – *Službene novine Zeničko-dobojskog kantona* (2018), godina XXIII, br. 7, Zenica.
15. SN8 – *Službene novine Zeničko-dobojskog kantona* (2018), godina XXIII, br. 8, Zenica.
16. SN9 – *Službene novine Zeničko-dobojskog kantona* (2018), godina XXIII, br. 9, Zenica.

Literatura

1. Barić, Eugenija i sur. (1997), *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
2. Brabec, Ivan; Hraste, Mate; Živković, Sreten (1986), *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
3. Čedić, Ibrahim (2001), *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik, Sarajevo.

4. Jahić, Dževad; Halilović, Senahid; Palić Ismail (2000), *Gramatika bosanskoga jezika*, Dom štampe, Zenica.
5. Katičić, Radoslav (2002), *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
6. Klajn, Ivan (2005), *Gramatika srpskog jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
7. Minović, Milivoje (1987), *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole*, OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1987.
8. Omerović, Mirela (2011), *Nekongruentni atribut u bosanskome jeziku*, Sarajevo. Slavistički komitet.
9. Piper, Predrag et all. (2005), *Sintaksa savremenoga srpskog jezika: prosta rečenica*, Institut za srpski jezik SANU, Beograd.
10. Piper, Predrag; Klajn, Ivan (2013), *Normativna gramatika srpskog jezika*, Matica srpska, Novi Sad.
11. Pranjković, Ivo; Silić, Josip (2007), *Gramatika hrvatskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
12. Simić, Radoje (2000), *Osnovi sintakse srpskog jezika*, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika : Jasen Nikšić, Beograd.
13. Stanojčić, Živojin; Popović, Ljubomir (1992), *Gramatika srpskoga jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
14. Stevanović, Mihailo (2007), *Gramatika srpskog jezika*, Beograd, Predrag & Nenad.

SEMANTIC TYPES OF NON-CONGRUENT ATTRIBUTE NEXT TO DEADJECTIVE NOUNS IN CONTEMPORARY BOSNIAN LANGUAGE

Abstract

*The incongruent attribute is usually expressed by a functionally transformed word that does not follow the grammatical categories of gender, number and case of the administrative noun. Depending on the structure, the syntactic category of the incongruent attribute can be divided into three categories: incongruent attribute with concrete nouns, incongruent attribute with deverbative nouns and incongruent attribute with deadjective nouns. The topic of this research is the incongruent attribute with deadjective nouns. In order to get a clearer picture of the use of this type of attribute in the Bosnian language, the research is conducted on corpus of texts belonging to three different functional styles, namely: literary and artistic, journalistic and administrative functional style. Research is conducted on the following literary corpus: *Talhe ili Šedrvanski vrt* by Irfan Horozović, *Ponornica* by Skender Kulenović, *Zeleno busenje* by Edhem Mulabdić, *Tvrđava* by Meša Selimović and *Na drini ćuprija* by Ivo Andrić. Corpus of administrative functional style are different numbers of *Službene novine ZDK*. And finally, corpus of the journalistic functional style are numbers of daily newspaper *Dnevni avaz* i *Oslobođenje*. With this research we can make conclusions about presence of incongruent attribute with deadjective nouns in general, about their frequency of occurrence in certain case meanings.*

Key words: *incongruent attribute, deadjective noun, functional style*